Dan l-aħħar konna fraħna u ftaħarna bl-indipendenza li akkwistat il-Gżira tagħna, imma bl-indipendenza kollha, dik il-ħaġa li l-Kap tal-Istat ma kienx jitkellem bil-lingwa tal-pajjiż, kienet tixħet bħal dell fuqna fost in-nazzjonijiet ħielsa.

Dan in-nuqqas issa mtela bil-ħatra ta' Gvernatur Malti, li bħala wieħed minna, hu jagħraf sewwa s-sentiment Malti u jħoss ix-xewqiet u x-xejriet tal-Maltin.

Il-poplu għaraf din il-bidla siewja fil-ħakma ta' Malta, u ntebah bl-effett li jista' jkollha biex issaħħaħ ir-rabta tal-kotra mal-Kap ta' Malta. Il-poplu wera l-għoġba tiegħu bil-laqgħa sabiħa li għamel lil Sir Anthony Mamo, l-ewwel Kap Malti tal-Istat ta' Malta, meta mar biex jiftaħ il-Parlament, imma wisq u wisq aktar wera għaxqa meta semgħu jaqra d-diskors inawgurali bil-Malti. Dak il-jum jibqa' mniżżel fl-istorja ta' pajjiżna fost l-aqwa jiem ta' foħrija.

LILL-KBURI

Ta' Pawlu Cachia

Titlax fil-għoli
hemm waħdek
biex timraħ fil-quċċata
U tara t-triq tbajjad quddiemek
bl-inċens tal-fwieħa
u għad-dell ta' l-ajkli ħorox.
għax tisker bid-duħħan bajdani.
tingiref mid-dwiefer,
titfixkel
u tieħu sabta kbira
li tul għomrok kollu,
tul is-snin ta' ġo qabrek.
tagħha tibqa' mgħollı

MIKIEL ANTON VASSALLI

kif jidher f'"Taħt Tliet Saltniet", fi "Id-Dinja Rota" u f'"Vassalli u Żminijietu"

Ta' ALBERT J. BORG

Ir-rumanz storiku f'idejn l-akbar parti ta' awturi li ħaddmu dan il-ġeneru letterarju, għandu karatteristika, li tagħżlu minn rumanzi ta' xeħta oħra: il-ġrajja tinbena madwar karattri storiċi, jew għallinqas dawn il-karattri għandhom sehem importanti fl-iżvilupp tar-rumanz. Ġużè Muscat Azzopardi f'"Nazju Ellul" u Ġino Muscat Azzopardi fi "Anġli tan-Niket" jitkellmu dwar il-figura storika ta' Dun Mikiel Xerri; f'"Taħt Tliet Saltniet" l-enfasi qiegħed fuq Mikiel Anton Vassalli.

S'hawnhekk dawn l-awturi mexjin skond il-ħsieb ta' Alessandro Manzoni (1785-1873) li f'"I Promessi Sposi" kellu l-istess fehma li wera fit- traġedji storiċi tiegħu, bħal "Il Conte di Carmagnuolo" u "Adelchi". Manzoni ried igħaqqad flimkien storja maħsuba ma' perijodu storiku, impinġi hekk kif kien u mogħni b'ħafna karattri storiċi li jidhru kif fil-fatt kienu, waqt li l-karattri mistħajla kellhom jidhru kif kieku kienu jkunu. Mela Manzoni, u bħalu dawn ir-rumanziera Maltin li semmejna, huwa interessat fl-awtentiċità storika.

F'"Id-Dinja Rota," Ġuże' Galea jagħżel figura storika oħra biex idaħħalha fir-rumanz tiegħu: Ċensu Barbara, Malti avventurier u intriganti. Naħseb nistgħu ngħidu li Galea jitbiegħed mill-idejal Manzonjan u joqrob iżjed lejn ir-romantiċiżmu ta' Sir Walter Scott.

Scott (1771-1832) lura fiż-żmien, jieħu karattri storiċi magħrufin, jibni madwarhom storja ta' avventura, li turina xi ftit mill-ħajja ta' żminijiet imgħoddija. Imma Scott ma jagħtiniex studju storiku profond: huwa jikkuntenta b'analiżi superfiċjali u ma jistudjax l-istituzzjonijiet storiċi li kienu l-qofol ta' xi perijodu storiku li fuqu jitkellem, bħal ngħidu aħna, il-knisja fiż-żminijiet tan-Nofs li Scott bilkemm isemmi.

Bħalu, Galea jerġa' joħloq l-atmosfera romantika ta' eroj u avventurieri, u ta' dami li jintrebħu b'turija ta' ħila u ta' kavallerija. Għalkemm id-dettalji storiċi m'humiex preċiżi, xorta waħda għadna nieħdu gost bix-xogħlijiet ta' Scott, u bħalu, ta' Galea. F'qagħda tix-